

Stylistyka komunikatywno-integratywna

BERND SPILLNER
(Duisburg)

1. Rozważania wstępne

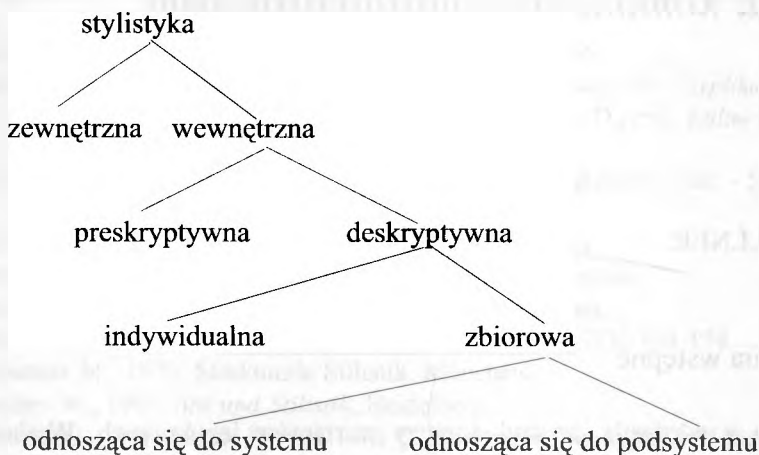
Wychodzi się z założenia, że styl dotyczy wariantów językowych. Warianty wywodzące się z historycznego rozwoju języka zwykło określać się mianem różnic **diachronicznych**. Mniejsza zgodność panuje w zakresie wariantów synchronicznych. Powszechnie znany jest podział zaproponowany przez E. Coseriu (częściowo w oparciu o L. Flydala 1952, 248). Wyróżnia on (Coseriu 1969: 14) warianty:

- diatopyczne (*diatopisch*) – różnice terytorialne, np.: dialekt, gwara;
- diafazyczne (*diaphasisch*) – różnice w stylu językowym;
- diastratyczne (*diastratisch*) – różnice społeczno-kulturowe (np. w starohinduskim w obrębie jednego typowego społeczeństwa klasowego sanskrytu względem prakrytu).

Zgodnie z tym podziałem istotne dla stylistyki byłyby przede wszystkim warianty języka określane jako różnice w stylu językowym diafazyczne. Takie stwierdzenie nie rozwiewa jednak naszych wątpliwości i nie usuwa niejasności, co do adekwatnej koncepcji stylu i trudności z tym związanych.

Już Aronsteina (1920: 251) nurtuje problem, „czym jest styl i stylistyka? Simons (1932: 20-35) zestawia 39 różnych koncepcji stylu. Kolejne zestawienia można znaleźć między innymi u Sandersa (1979: 13-22), Guirauda ([1954] 1970: 24-39), Sowinskiego (1973: 13-31) i u Müllera (1981: 9-195).

Poszczególne koncepcje różnią się także w zależności od tego, gdzie styl jako kategoria zostanie usytuowany i w jakim celu jest on analizowany. Pierwsze rozróżnienie staje się jasne, gdy wyjdziemy od podziału dyscypliny stylistyka:

Pierwszy podział dotyczy stylistyki zewnętrznej (porównawczej), która przez systematyczny ogląd gramatycznych i leksykalnych zasobów dwóch (i więcej) języków próbuje ustalić specyficzne osobliwości jednego z nich (por. Malblanc [1961]1968). Wszystkie pozostałe koncepcje stylistyki dotyczą jednego języka względnie jego ograniczonych obszarów. Pod względem celowości stylistykę można podzielić na deskryptywną i preskryptywną (normatywną). Stylistyki normatywne wychodzą z założenia, że efekty stylowe związane są z konkretnymi jednostkami języka i dadzą się przewidzieć. Stylistyki te zestawiają środki językowe na płaszczyźnie *langue*. Z reguły są zorientowane dydaktycznie, wychodząc od pewnego ideału stylowego bądź od apriorycznych cnót stylowych zakorzenionych w tradycji retoryki (jasność, obrazowość, adekwatność, różnorodność w doborze wyrażen), por. Bally [1909] 1951; Marouzeau [1941] 1965; Riesel 1954, [1959] 1963, 1964; Faulseit/Kühn [1965] 1969; Crystal/Davy 1969; Galdi 1971; Sumpf 1971; Sowinski 1973; Turner 1973.

Stylistyka ugruntowana deskryptywnie, może być uprawiana jako stylistyka indywidualna lub opisywać ponadindywidualne cechy stylu. Tradycyjna analiza stylu postrzegала styl, szczególnie w przypadku analizy tekstów literackich, głównie jako styl indywidualny, manifestujący się w tekstach danego autora.

W każdym razie należy przyznać, że kategoria styl nie jest łatwa do zdefiniowania. Nie bez racji Crystal stwierdza, że styl jest: „one of the thorniest concepts to be dealt with” (Crystal 1987, 66). Stąd badając styl, trzeba każdorazowo zaznaczyć na wstępie, na jakiej koncepcji stylu opierają się dane badania.

2. Tradycyjne ujęcie stylu

Dyskusja na temat stylu i stylistyki w europejskim kręgu kulturowym toczy się już *de facto* od ponad 2000 lat. W średniowieczu został wypracowany w słynnym dziele *Rota Virgilio* stylistyczny model warstwowy, wyodrębniający w formie okręgu trzy podstawowe warstwy wyrazu stylowego (por. Spillner 2005: 212).

Starożytnym zawdzięczamy także mocno ugruntowany teoretycznie i dający się zastosować praktycznie model wytwarzania tekstu. Model ten, zorientowany komunikacyjnie sprawdził się w zachodnim systemie kształcenia zarówno jako dający się przekazać w procesie nauczania, jak również jako możliwy do opanowania. Ponadto jest on odwracalny w analizie tekstu i przyczynił się w zakresie *elocutio* do opisu eksplicytnego systemu, między innymi figur stylowych. Model ten ma jednak także swoje mankamenty. Jest on sekwencyjnym opisem wytwarzania (pięć kroków), nie pozwalającym w swojej klasycznej formie na rekurencję.

2.1. Styl jako wartość dodana

Styl pojmowany jest tutaj jako element czysto zdobniczy, jako dodatek do wcześniej wytworzonego nie nacechowanego stylistycznie tekstu. Ta koncepcja zaznacza się najbardziej wyraziście w definicjach stylu z okresu baroku, np.:

Podobnie jak komnata książęca nie może być niczym bardziej ozdobiona niż pięknymi tapetami, tak mowa nie ma lepiej zdobiących jej elementów niż figury stylowe [...]¹

(Männling 1718, 213)

2.2. Styl jako odstępstwo od normy

Styl jest pojmowany jako odstępstwo od pewnej początkowej, ekstratekstualnej normy. Odstępstwo ustala się przez porównywanie właściwości tekstu z przyjętą normą. Mianem stylu określa się to, co – podobnie jak błąd językowy – jest odstępstwem od przyjętej normy, co od tej normy odbiega. Takie pojęcie stylu w gramatyce generatywno-transformacyjnej, która jak wiadomo nie mogła sobie poradzić z wariantami językowymi, brało za podstawę stylistyczny opis pojedynczych zdań odbiegających od normy, por. np.:

1 W tekście oryginału zawarte są liczne formy archaiczne (przyp. tłum).

... I shall use the term deviance to indicate the difference between a text and the verall grammatical norm of the language. Deviance is thus the sum of nongrammaticality and nonacceptability, ... (Enkvist 1973, 101).

Oba ujęcia stylu nie wytrzymały próby czasu i mogą co najwyżej posłużyć za podstawę heurystycznej doświadczalnej analizy tekstu (por. Spillner 1974: 40-45).

3. Styl w ujęciu lingwistycznym

Stylistyki różnych języków, mają za podstawę znacznie różniące się od siebie koncepcje stylu (por. np.: Achmanova 1966, Asmuth/Berg-Ehlers 1974, Bally [1909] 1951, Esser 1993, Fleischer, Michel, Starke 1996, Galdi 1971, Kovacević 2000, Kurkowska/Skorupka 1959, Landfester 1997, Marouzeau [1941] 1965, Nägelsbach 1846, Paz Gago 1993, Sandig 1986, Sowinski 1971, Strohmeier 1910, Sumpf 1971). Łączy je przekonanie, by stylistykę zaliczyć do obszaru lingwistyki wariantów językowych, w dotyczących intencji wyrazu (diafatycznych), por.:

Stylistyka jest [...] „nauką o synonimicznych możliwościach sposobach wyrazu w komunikacji pisemnej i ustnej [...] w konkretnych warunkach, uzależnionych społecznie i indywidualnie” (Riesel [1959] 1963, s. 40).

Oznacza to, że autor tekstu dokonuje wyboru spośród możliwości fakultatywnych danego systemu językowego. Tych wyborów może on dokonywać świadomie bądź nieświadomie (por. Spillner: 1974, s. 45-49). Wybory do pewnego stopnia są zdeterminowane normami społecznymi, regułami językowymi, konwencjami stylowymi (por. m.in.: Asmuth, Berg-Ehlers 1974, s. 28; Sandig 1978, s. 39-42).

4. Komunikacyjna koncepcja stylu

Stylisyka pragmatyczna postuluje umiejscowienie stylu w procesie komunikacji; np.:

Pod pojęciem pragmatycznej analizy stylu rozumie się analizę stylu uwzględniającą cały proces komunikacji. Tekst, który tworzy przedmiot badań, jest analizowany pod kątem nadawcy, odbiorcy, sytuacji i intencji (Stolz 1984: 163).

Jak można opisać względnie zrekonstruować zamiar stylistyczny po stronie nadawcy i oddziaływanie stylu na słuchacza? Jaki wpływ mają okoliczności działań komunikacyjnych i kontekst tych działań na wybór i właściwości stylistyczne tekstu? (Sandig 1984: 137).

Już u Riesel znajdziemy komunikatywnie ukierunkowane założenia dotyczące badań nad stylem, np.:

Określając style funkcjonalne nie wychodzimy **nigdy** od podstawy językowej, lecz zawsze ze sfery **komunikacji językowej**, od **obszaru użycia języka**. Zgodnie z tym należałoby używać pojęć styl rozmowy potocznej, komunikacji codziennej, ze względu na fakt, że mamy do czynienia z codziennym użyciem języka: [...] (Riesel 1964: 41).

Pod pojęciem koloryt mowy rozumiemy językowo-stylistyczne powiązanie naszego sposobu wyrażania się z danym kontekstem i poszczególnymi składnikami realnej sytuacji mówienia (Riesel 1964: 44).

Punktem wyjścia komunikacyjnej koncepcji stylu powinny stać się podstawowe składniki komunikacji językowej. Uproszczony model komunikacji wygląda mniej więcej następująco:

WYTWÓRCA (AUTOR) → TEKST → ODBIORCA (CZYTELNIK).

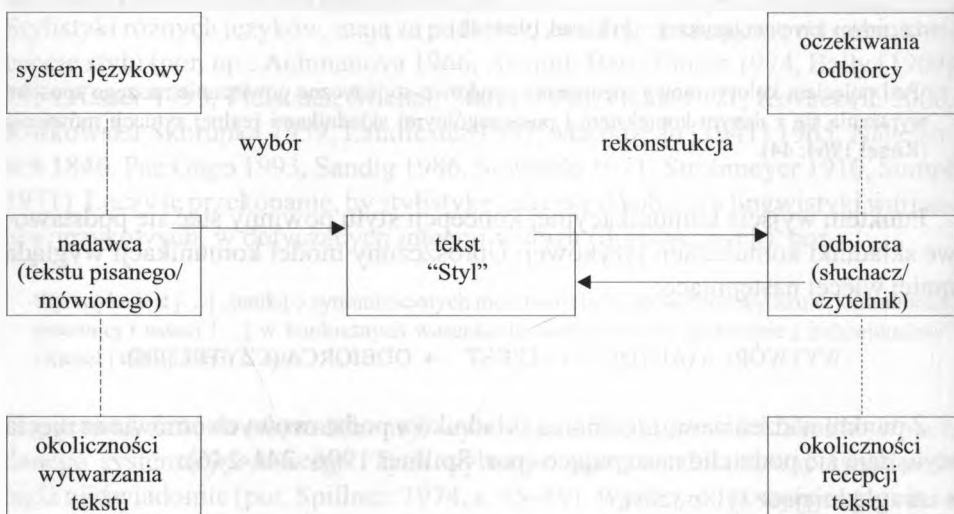
Z punktu widzenia uwzględniania składników podstawowych omówione ujęcia stylu dają się podzielić następująco (por. Spillner 1996: 241-246):

- uwzględniające tylko tekst,
- uwzględniające tekst i pozatekstowe normy językowe (pojmowanie stylu oparte na retoryce, stylistyka odstępstw, generatywne analizy stylu),
- uwzględniające tekst i autora,
- genetyczna stylistyka/metoda 'L'homme et l'œuvre' (wnioskowania dotyczące osobowości autora na podstawie właściwości tekstu lub uzasadnianie cech stylistycznych osobowością autora),
- stylistyka wyboru (przyjęcie, że autor tekstu świadomie bądź nieświadomie dokonuje wyboru spośród synonimicznych alternatyw systemu językowego),
- pojęcia uwzględniające tylko tekst i odbiorcę (koncepcją Riffaterre'a 1971).

Integracyjna koncepcja stylu powinna obejmować przynajmniej te trzy wymienione podstawowe składniki komunikacji.

5. Komunikacyjno-integracyjna teoria stylu

Komunikacyjna koncepcja stylu uwzględniająca trzy podstawowe składniki komunikacji traktuje styl jako rezultat wynikający z wyboru autora spośród konkurujących ze sobą wariantów systemu językowego i z rekonstrukcji czytelnika odbierającego tekst (Spillner 1974: 64). To podejście można zobrazować schematem (por. Spillner 1996, 247):

Efekty wyborów stylowych widoczne są dopiero w wyniku wzajemnego oddziaływania wyborów dokonanych przez autora i zakodowanych w tekście oraz reakcji czytelnika. Styl nie jest zatem zjawiskiem statycznym, raz na zawsze niezmiennym i ustanowionym w tekście, lecz wartością wirtualną, która w procesie komunikacji (tzn. podczas recepcji tekstu) musi zostać zrekonstruowana. W tekście rozpoznawalne są jedynie efekty raz podjętego przez autora wyboru i założenia zdeterminowane przez oczekiwania związane z odbiorem tekstu z perspektywy czytelnika. Ta koncepcja stylu obejmuje zarówno wytwórcę tekstu (autora tekstu pisanego, autora tekstu mówionego), jak i odbiorcę (czytelnika, słuchacza) oraz odnosi składniki komunikacji do tekstu i jego cech.

Konsekwencją takiej teorii jest fakt, że styl w zależności od grupy odbiorców i czasu odbioru może być inaczej pojmowany. Takie dynamiczne rozumienie stylu

jest chociażby w odniesieniu do lektury starszych tekstów literackich jak najbardziej oczywiste.

6. Analizy stylu

Dynamiczne pojmowanie stylu wymaga nowych metod analizy. Nie wystarczy sięganie do ich tradycyjnego zasobu. Konieczne jest wypracowanie nowych metod analizy wytwarzania i recepcji tekstu.

6.1. Analiza wariantów autorskich

W odniesieniu do autora, oznacza to ustalenie językowych alternatyw, które twórca tekstu miał do dyspozycji (przy założeniu, że mają one niemalże taką samą semantyczną zawartość informacyjną. Metodyczne kroki podczas analizy stylu z perspektywy autora polegają zatem na zgromadzeniu istniejących wariantów tekstu, rekonstrukcji konkurujących ze sobą wariantów wyrażeniowych poprzez parafrazowanie poszczególnych wersji tekstu i porównywaniu wersji wybranej przez autora z innymi możliwościami jej realizacji w odniesieniu do intencji stylowych i potencjalnych efektów stylowych.

Łatwo to zobrazować przykładem przekształcenia stylowego podjętego przez J.W. Goethego w wersach z dzieła *Venetianische Epigramme*. Wersja pierwsza:

Herrscher möge der sein, der seinen Vorteil verstehet;
Doch wir wählten uns den, der sich auf unsern versteht.

Władcę niech będzie ten, co dobrze zalety swe zna:
Myśmy tego wybrali, co w naszych się rozeznał².

Wersja ostateczna:

Mache zum Herrscher sich der, der seinen Vorteil verstehet!
Doch wir wählten uns den, der sich auf unsern versteht.

Władcę niech ten się czyni, co zalety swe zna:
Myśmy zaś tego wybrali, co na naszych się pozna³.

2 Niepublikowany przekład: Zdzisław Wawrzyniak.

3 Przekład: Piotr Wiktor Lorkowski, Wydawnictwo Miniatura, Kraków 1999.

W wersji ostatecznej, poprzez wzmocnienie paralelizmu składniowego: *der* i *den* zamykającego oba półwersy, zostaje wzmocniona antyteza. Ponadto użycie formy trybu rozkazującego (*machte*) wzmacnia wezwanie.

6.2 Rekonstrukcja alternatyw stylistycznych systemu językowego

Gdy nie istnieją różne wersje tekstu danego autora (lub owe się nie zachowały), nietrudno jest zrekonstruować eksperymentalnie warianty stylistyczne dopuszczalne przez system językowy.

Die Marquise, am anderen Morgen, da er herunterkam, fragte ihn, wie die Untersuchung abgelaufen; ... (Heinrich von Kleist)

Markiza, następnego ranka, gdy tylko zszedł na dół, zapytała go, jak przebiegło dochodzenie; ...

Już przez permutację frazy *die Marquise, am anderen Morgen, da er herunterkam, fragte i ihn* powstaje około 70 stylistycznych wariantów, np.:

Die Marquise fragte ihn am anderen Morgen, da er herunterkam,...

Da er am anderen Morgen herunterkam, fragte ihn die Marquise,...

Am anderen Morgen fragte ihn die Marquise, da er herunterkam,...

Es fragte. da er am anderen Morgen herunterkam, ihn die Marquise,...⁴

Niektóre warianty zakładają jednak określony kontekst lub określoną sytuację. Można jednak poprzez pronominalizację i np. transformację na stronę bierną uzyskać kolejne warianty. Wyjątkowo dużo możliwości otwiera się przy uwzględnieniu dodatkowo wariantów leksykalnych:

am andern Morgen
am nächsten Morgen
am folgenden Morgen
am Morgen darauf
am Morgen danach⁵

4 Mamy tu do czynienia z alternatywnymi wariantami stylistycznymi bazującymi na różnych wariantach składniowych. Składnia niemiecka pozwala w tym przypadku na większą swobodę niż polska i daje możliwość wielu rozwiązań, w języku polskim możliwy jest jedynie wariant: *Następnego ranka, gdy tylko zszedł na dół, zapytała go markiza, ...* (przypis i przekład tłum.).

5 Zaproponowane w tym wypadku propozycje alternatywne do wyrażenia *am anderen Morgen* nie mają niestety tak wielu alternatywnych rozwiązań w języku polskim. Po polsku ta fraza ma

fragte ihn
 erkundigte sich bei ihm
 wollte von ihm wissen
 bat ihn um Auskunft

zapytała go
 chciała się od niego dowiedzieć⁶

Zważywszy na fakt, że wszystkie te warianty, poza nielicznymi wyjątkami, dają się łatwo ze sobą zestawiać w różnych kombinacjach, powstaje dla samego przytoczonego zdania wiele tysięcy fakultatywnych możliwości. W tym wypadku analizę stylu można ewentualnie przeprowadzić egzemplarycznie. Możliwe jest jednak także wysuwanie hipotezco do intencji stylowych autora i możliwego oddziaływania stylowego na odbiorcę tekstu. Porównanie stylowe z wersją oryginału von Kleista prowadzi do segmentacji zdania na mniejsze jednostki składniowe, wprowadzenia parentez i kompleksowych przestawień (np. wstawienie zdania okolicznikowego przyczyny do zdania nadrzędnego).

W ten sposób można dokładnie zanalizować zawikłany styl zdania von Kleista w kontraście do innych możliwości systemu językowego. Ten rodzaj postępowania daje się doskonale zastosować w dydaktycznej analizie stylu.

6.3. Eksperyment stylowy

Od strony odbiorcy tekstu różnorodność stylowych oddziaływań konkurujących ze sobą wersji tekstu można przetestować eksperymentalnie na grupach czytelnich. W ten sposób oczekiwania czytelnika dają się zbadać w sposób empiryczny, por. eksperyment ze zmanipulowanym tekstem Wolfganga Borcherta.

W poniższych krótkich tekstach literackich wprowadzono w poszczególnych miejscach warianty alternatywne. Proszę zakreślić te warianty, na które Państwa zdaniem zdecydował się autor.

“Potem spoglądały obie przed siebie na wodę a ich nogi zwisały smutno z muru nabrzeża. Barkas trąbił O

bizmienie: *następnego ranka*. W niektórych sytuacja mogłaby być także przetłumaczona jako: *kolejnego ranka*. Wyrażenia *am Morgen darauf* lub *am Morgen danach* w tłumaczeniu dosłownym musiałyby brzmieć: *ranek później*, co pod względem stylowym nie jest dopuszczalne (przyp. tłum.).

⁶ Podobnie jak w poprzednim przypadku spotykamy się tutaj z wariantami realizacji propozycji, które mogą być potraktowane synonimicznie (przyp. tłum.).

Stylistyka XIX

kiwał się O
ryczał O
terkotał O

uwalniając za sobą biały dym, a fale nadchodziły wielkie i
pluskając O
popłakując O
chlastając O
gadatliwie O podążyły w ślad.

Potem było znów cicho, tylko miasto szumiło monotonnie między ziemią a niebem,
a obaj mężczyźni

okryci czarno-niebieską żalobą O
głucho zasłuchani w siebie O
otępiale-szaro zarozumiali O
ze zwieszonymi głowami O tkwili w popołudniu"

Ankietowani zdecydowali się na następujące warianty alternatywne (pogrubioną kursywą zaznaczono wersję Borcherta):

trąbił	1	pluskając	24	okryci czarno-niebieską żalobą	7
kiwał się	14	popłakując	0	głucho zasłuchani w siebie	49
ryczał	1	chlastając	39	otępiale-szaro zarozumiali	5
terkotał	52	gadatliwie	5	ze zwieszonymi głowami	7

Powyższy przykład wskazuje wyraźnie, że oczekiwania stylowe grupy objętej badaniem znacząco różnią się od tekstu oryginału. W dydaktycznej pracy nad stylem z uczniami lub studentami istnieje możliwość porównania i oceny wybranych samodzielnie wariantów z wariantami, na które zdecydował się autor.

Obok zaprezentowanego tutaj testu wyboru (porównywalnego do testów stosowanych podczas mierzenia wyników nauczania można skorzystać także z wielu innych metod (por. Spillner 1974a, 1976, 1979, 1984, 2009; Frey 1975).

7. Rozważania metodyczne

Takim eksperymentalnym metodom badań nad stylem – połączonym z tradycyjnym technikami analizy stylu – można zarzucić, że doświadczony badacz do podobnych wyników może również dojść bez pracochłonnych eksperymentów. Oczywiście, jest to możliwe. Jednak taki sposób postępowania – stosowany choćby okazjonalnie – służy obiektywizacji i autosprawdzeniu. Ponadto możliwe jest

ich nauczanie i uczenie się oraz praktyczne zastosowanie w dydaktycznej analizie stylu, np. podczas pracy w grupach.

Kolejny zarzut mógłby dotyczyć reakcji czytelników, które są zróżnicowane i mogą okazać się niereprezentatywne, co jednak nie potwierdza się w przeprowadzonym eksperymencie, gdyż reakcje czytelników są w przeważającej mierze homogeniczne.

5. Teoretyczne konsekwencje dla stylu

Stylistyka komunikacyjno-integracyjna

- jest integracyjna z uwagi na fakt, że łączy podstawowe składniki komunikacji;
- opiera się na szczegółowej analizie tekstu na płaszczyźnie językowej (w aspekcie leksykalnym, syntaktycznym, tekstualnym, grafostylistycznym, fonostylistycznym);
- jest ukierunkowana lingwistycznie na warianty językowe, uwzględniając zarówno autora, jak i odbiorcę tekstu;
- jest w stanie odkryć stylowe intencje autora i zbadać eksperymentalnie odbiór/oddziaływanie odbioru;
- nie jest statyczna, lecz dynamiczna – potrafi zatem (do pewnego stopnia udokumentować ewolucję stylu tekstów historycznych;
- poprzez metody eksperymentalne pomaga badaczowi stylu pokonać czysto intuicyjne metody w analizie stylu;
- otwiera możliwości badań empirycznych w zakresie mikro- i makrostylistyki;
- daje się także zastosować w odniesieniu do semiotycznie kompleksowych tekstów multimedialnych;
- udostępnia metody analityczne dające się zastosować w zakresie dydaktyki stylistycznej;
- otwiera analizę stylu zarówno na obszary rodzimych użytkowników języka, jak i na nauczanie języków obcych.

Stylistyka komunikacyjno-integracyjna rozszerza pragmatyczne metody analizy stylu poprzez konsekwentną orientację komunikacyjną i łączy stylistyczną analizę tekstu z metodami empirycznymi zarówno z perspektywy wytwarzania, jak i recepcji tekstu.

Literatura:

- Achmanova O.S., 1966, *O principach i metodach lingvostilističeskogo issledovanija*, Moskva.
- Aronstein Ph., 1960, *Zur englischen Stilistik*, „Zeitschrift für französischen und englischen Unterricht“ 19, 251–264.
- Asmuth B., Berg-Ehlers L., 1974, *Stilistik*, Düsseldorf.
- Bally Ch., [1909] 1951, *Traité de stylistique française*, Genève/Paris.
- Barthes R., 1953, *Le degré zéro de l'écriture*, Paris.
- Coseriu E., 1969, *Einführung in die strukturelle Linguistik*, Tübingen.
- Crystal D., 1987, *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Cambridge.
- Crystal D., Davy D., 1969, *Investigating English Style*, London–Harlow.
- Enkvist N. E., 1973, *Linguistic Stylistics*, The Hague–Paris.
- Esser J., 1993, *English Linguistic Stylistics*, Tübingen.
- Faulseit D., Kühn G., [1965] 1969, *Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache*, Leipzig.
- Fleischer W., Michel G., Starke G., eds., 1996, *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*, Frankfurt am Main.
- Flydal L., 1952, *Remarques sur certains rapports entre le style et l'état de langue*, „Norsk tidsskrift for sprogvidenskap“ 16, 241–258.
- Frey E., 1975, *Theoretische und praktische Ansätze zur wissenschaftlichen Stilanalyse*, Bern–Frankfurt a. M.
- Galdi L., 1971, *Introduzione alla stilistica italiana*, Bologna.
- Hockett Ch.F., 1958, *A Course in Modern Linguistics*, New York.
- Kovacević M., 2000, *Stilistika i gramatika stilskih figura*, Kragujevac.
- Kurkowska H., Skorupka S., 1959, *Stylistyka polska*. Zarys, Warszawa.
- Landfester M., 1997, *Einführung in die Stilistik der griechischen und lateinischen Literatursprachen*, Darmstadt.
- Malblanc A., [1961] 1968, *Stylistique comparée du français et de l'allemand*, Paris.
- Männling J.C., 1718, *Expediter Redner Oder Deutliche Anweisung zur galanten Deutschen Wohlredenheit nebst darstellenden deutlichen Paraeceptis und Regeln und Curieusen Realien der Jugend zum Gebrauch und den Alten zum Vergnügen vorgestellt*, Frankfurt, Leipzig.
- Marouzeau J., [1941] 1965, *Précis de stylistique française*, Paris.
- Müller W.G., 1981, *Topik des Stilbegriffs. Zur Geschichte des Stilverhältnisses von der Antike bis zur Gegenwart*, Darmstadt.
- Nägelsbach C. F., 1846, *Lateinische Stilistik für Deutsche. Ein sprachvergleichender Versuch*, Nürnberg.
- Paz G., Jose M., 1993, *La estilística*, Madrid.
- Riesel E., 1954, *Abriß der deutschen Stilistik*, Moskau.

- Riesel E., [1959]1963, *Stilistik der deutschen Sprache*, wyd. 3, Moskwa.
- Riesel E., 1964, *Aus der Werkstatt für stilkundliche Wortschatzarbeit. Eine Sonderveröffentlichung der Zeitschrift 'Sprachpflege'*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Riesel E., 1964, *Der Stil der deutschen Alltagsrede*, Moskwa.
- Riffaterre M., 1971, *Essais de stylistique structurale, Présentation et traductions de Daniel Delas*, Paris.
- Simons Ph.J., 1932, „Wat is Stijl?“, „De nieuwe taalgids“ 26, 20–39.
- Sanders W., 1973, *Linguistische Stiltheorie*, Göttingen.
- Sandig B., 1978, *Stilistik. Sprachpragmatische Grundlegung der Stilbeschreibung*, Berlin–New York.
- Sandig B., 1986, *Stilistik der deutschen Sprache*, Berlin.
- Sowinski B., 1973, *Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen*, Frankfurt.
- Spillner B., 1974, *Linguistik und Literaturwissenschaft. Stilforschung, Rhetorik, Textlinguistik*, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz.
- Spillner B., 1974a, *Zur Objektivierung stilistischer und rhetorischer Analysemethoden*. – G. Nickel, A. Raasch, edd., *Kongreßbericht der 5. Jahrestagung der Gesellschaft für angewandte Linguistik*, Heidelberg, 281–290.
- Spillner B., 1976, *Empirische Verfahren in der Stilforschung*, „Lili. Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik“ VI, Heft 22, 16–34.
- Spillner B., 1979, *Vom Leser zum Autor. Versuch einer linguo-stilistischen Analyse von Gunter Eichs Gedicht 'Strandgut'*, „Jahrbuch für Internationale Germanistik“ 11, 148–153.
- Spillner B., 1984, *Methoden der Stilanalyse: Forschungsbericht und analytische Bibliographie*. – B. Spillner, ed., *Methoden der Stilanalyse*, Tübingen, 223–240.
- Spillner B., 1996, *Stilistik*. – H. L. Arnold, H. Detering, edd., *Grundzüge der Literaturwissenschaft*, München [=dtv 4704], 234–256.
- Spillner B., 2005, *Stil/Style*. – U. Ammon, N. Dittmar, Klaus J. Mattheier, P. Trudgill, edd., *Sociolinguistics/ Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society/ Ein Internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. 2nd completely revised and extended edition/2., vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Volume 1/ 1. Teilband, Berlin/New York, 206–216.
- Spillner B., 2009, *Verfahren stilistischer Textanalyse*. – U. Fix, A. Gardt, J. Knape, edd., *Rhetorik und Stilistik. Ein internationales Handbuch historischer und systematischer Forschung/Rhetoric and Stilistics. An International Handbook of Historical and Systematic Research*, Berlin:

- Walter de Gruyter 2009, 2. Halbband/Volume 2 [= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft /Handbooks of Linguistics and Communication Science 31.2], 1739-1782.
- Stolt B., 1984, *Pragmatische Stilanalyse*. – B. Spillner, ed., *Methoden der Stilanalyse*, Tübingen, 163-173.
- Strohmeyer F., 1910, *Der Stil der französischen Sprache*, Berlin.
- Sumpf J., 1971, *Introduction à la stylistique du français*, Paris.
- Turner G.W., 1973, *Stylistics*, Harmondsworth, Middlessex.

Thumaczenie: Anna Hanus